

передбачає посилення розуму шляхом його поєднання з формою права. Цей процес має діалектичну структуру. *Розум вимагає право для того, щоб стати реальними, і право вимагає розум для того, щоб бути легітимним.* Таке злиття реального та ідеального є *суть ідеї розумності права.*

Ще одна важлива теза, висловлена в аналізованій роботі теоретика права стосується того, що включення прав людини в позитивне право як норми, яка зв'язує усі державні органи і має пріоритет над всіма іншими нормами, принципово змінює характер правової системи. Сила законодавства сутнісно обмежується: коли права людини цілком інституціоналізовані, як того вимагає розумність, ці обмеження контролюються за допомогою конституційного контролю. Більше того, конституційні права стосуються не тільки законодавства. Судочинство та адміністрування також враховують вимоги конституційних прав, коли вони застосовують право.

Розумне застосування конституційних прав вимагає використання тесту пропорційності. Пропорційність включає в себе балансування. Р. Алексі вважає, що інкорпорація прав людини у правову систему підкреслює і посилює роль балансування. Він зводить до того, що балансування не відтісняє законодавство і прецедент – це було б у першу чергу нерозумно, оскільки нівелювало б принципи правової визначеності, демократичного парламентаризму і рівності. З іншого боку, позбавлення балансування будь-якого значення так само необгрунтовано. Роберт Алексі, таким чином, доходить висновку про те, що в розумних правових системах, балансування відіграє важливу роль у процесі обрання правильного методу застосування норм права.

О. І. Марочкін,

аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ЯК ВИРАЖЕННЯ ЙОГО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ

Кримінальні процесуальні функції слідчого – виражені в законі основні напрями його процесуальної діяльності, що здійснюються з метою реалізації завдань кримінального провадження. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) слідчий здійснює функцію досудового розслідування кримінальних правопорушень, яке визначається як регламентована кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування із встановлення обставин кримінального правопорушення, осіб, причетних до його вчинення, а також з припинення і запобігання вчиненню кримінальних правопорушень.

Досудове розслідування кримінальних правопорушень, здійснюване слідчим, є багатовекторною функцією, зміст якої складається, щонайменше, з таких елементів: 1) початок і рух досудового розслідування; 2) забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) повідомлення особи про підозру; 4) зупинення або закінчення досудового розслідування; 5) формування обвинувачення.

На виконання цієї функції слідчий уповноважений приймати рішення: щодо початку досудового розслідування (п. 1 ч. 2 ст. 40 КПК); про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК); про доручення проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділом (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК); про призначення ревізій та перевірок (п. 4 ч. 2 ст. 40 КПК); про звернення за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК) тощо.

Функція досудового розслідування на етапі внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань дозволяє встановити правові підстави для подальшого кримінального провадження, тобто наявність ознак кримінального правопорушення, а при встановленні їх відсутності – прийняти законне та обґрунтоване рішення про закриття кримінального провадження.

Оскільки слідчий має всебічно, повно і неупереджено здійснити досудове розслідування (ч. 2 ст. 9 КПК), на нього покладається обов'язок створювати умови для реалізації учасниками кримінального провадження свого процесуального статусу – забезпечити охорону їх прав, свобод та законних інтересів, згідно із завданнями кримінального провадження (ст. 2 КПК). На виконання такого складника функції досудового розслідування, слідчий приймає певні рішення, наприклад, зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити надання кваліфікованої правової допомоги з боку обраного або призначеного захисника (ч. 2 ст. 20 КПК). Дотриманню вищенаведених вимог КПК також сприяє і з'ясування слідчим обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 91 КПК). Відповідно до ст. 220 КПК слідчий зобов'язаний розглянути клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника (законного представника) про виконання будь-яких процесуальних дій і задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Всі зазначені процесуальні рішення слідчого обумовлені дією публічності як засади кримінального провадження, відповідно до якої слідчий зобов'язаний забезпечити права учасників досудового розслідування в силу свого публічного професійного обов'язку (діючи *ex-officio*).

Крім того, у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального

правопорушення, слідчий зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 223 КПК). Нарешті, слідчий за дорученням прокурора зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання (ч. 2 ст. 290 КПК).

Тож, як бачимо, здійснюючи функцію досудового розслідування, слідчий виконує і певні дії стосовно захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, які, проте, на нашу думку, цілком поглинаються функцією досудового розслідування, а саме вимогами його всебічності, повноти і неупередженості, а також загальним обов'язком державних органів щодо утвердження та забезпечення прав людини (ст. 3 Конституції України).

В разі затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, у випадку обрання до особи одного із заповіжних заходів, передбачених КПК, або наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий за погодженням з прокурором складає письмове повідомлення про підозру (ст. 276, 277, п. 6 ч. 2 ст. 40 КПК). Під підозрою розуміють обгрунтоване припущення слідчого та/або прокурора про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, яке формалізоване в повідомленні про підозру та має бути перевірено з метою його спростування або підтвердження. Підозра є першим офіційним обгрутованим припущенням, попереднім висновком про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення, яке (припущення) має бути перевірено та оцінено в сукупності з усіма доказами, перш ніж обгрутувати в обвинувальному акті твердження про вчинення особою даного кримінального правопорушення.

Формами закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК, або складання клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 283, 292 КПК), що по суті є завершенням функції досудового розслідування, здійснюваної слідчим.

Закінчення досудового розслідування складанням слідчим обвинувального акту та затвердження його прокурором (п. 7 ч. 2 ст. 40, ст. 283, 291 КПК) обумовлено віднесенням кримінальним процесуальним законом слідчого до сторони обвинувачення (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК). Обвинуваченням визнається твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про

кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК (п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК). Звідси, на нашу думку, можна дійти обґрунтованого висновку щодо здійснення слідчим двох процесуальних функцій у кримінальному провадженні – функції досудового розслідування та обвинувачення. При цьому функція досудового розслідування є самостійною, а функція обвинувачення – похідною від передуючої їй функції досудового розслідування й обумовленою нею. За певних підстав функція досудового розслідування трансформується у функцію обвинувачення, що утворює сутність формування обвинувачення. Останнє складається з наступних етапів: а) повідомлення про підозру; б) здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання та закріплення доказів, які підтверджують підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення; в) складання обвинувального акту; г) затвердження обвинувального акту прокурором.

Зовнішнім проявом функції обвинувачення є прийняття пов'язаних між собою процесуальних рішень та вчинення процесуальних дій стороною обвинувачення, до якої віднесено і слідчого (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК). В основу формування обвинувачення покладено переконання слідчого у винності конкретної особи, що для нього (слідчого) за обґрунтованим твердженням В. С. Зеленецького, є остаточним у обвинувальному висновку.

Що стосується співвідношення між функціями досудового розслідування та обвинувачення, які реалізуються слідчим, зазначимо, що остання поглинається функцією досудового розслідування.

Чіткий розподіл функцій між слідчим та іншими учасниками кримінального провадження, їх офіційний характер, викликають потребу у відповідних заходах закріплення результатів діяльності слідчого. В якості таких, як правило, виступають його різноманітні процесуальні акти – документи, рішення, які містять приписи індивідуального та персоніфікованого характеру, стосуються даного кримінального провадження та адресовані конкретному суб'єкту. Такі процесуальні акти-документи, рішення слідчого визначають динаміку кримінального провадження, рух досудового розслідування аж до підсумкового встановлення його юридичних наслідків. Таким чином, усі дії слідчого щодо здійснення кримінального провадження формалізуються у відповідних процесуальних актах – документах, рішеннях офіційного характеру. Виконуючи функцію юридичного факту, вони є специфічною підставою виникнення, зміни або припинення конкретних кримінальних процесуальних відносин. Дійсно, кримінальне провадження, як системне утворення, комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених процесуальних дій, які утворюють певну сукупність правовідносин, потребує офіційного оформлення отриманих процесуальних результатів у відповідних актах, документах, рішеннях слідчого тощо. Звідси випливає, що функції слідчого можуть розглядатися як його цілеспрямована діяльність

щодо виконання покладених на нього кримінальним процесуальним законом завдань, що реалізується зовні у відповідній процесуальній формі – його процесуальних актах і рішеннях.

М. О. Маршуба,
соискатель кафедры криминологии и уголовно-исполнительного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

О СОСТОЯНИИ СОВРЕМЕННОЙ КОРЫСТНО-НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В УКРАИНЕ

1. Исследование корыстно-насильственной преступности несовершеннолетних в Украине позволяет выявить достаточно противоречивые тенденции. Несмотря на превалирование якобы позитивной динамики в развитии корыстно-насильственной преступности несовершеннолетних, в настоящее время нельзя однозначно утверждать об устойчивых положительных тенденциях в развитии указанного вида преступности, поскольку данный показатель в отдельные годы является все-таки нестабильным. Так, если в общей корыстно-насильственной преступности по таким составам преступлений, как грабеж, разбой, бандитизм, в 2009 г. произошло значительное увеличение фактов противоправных деяний ((в 2009 г. зарегистрировано 31 824 грабежа против 26 927 – в 2008 г.; разбоев 6 445 против 4 984 соответственно; случаев бандитизма 29 против 17 за рассматриваемый период времени) с существенным их снижением в 2010 и 2011 г. (в 2010 г. и 2011 г. выявлено: 23 300 и 22 966 фактов грабежей соответственно; разбоев – 4 029 и 3 715 преступлений соответственно), то в отношении уровня преступлений несовершеннолетних и числа преступников в отдельные годы по тем либо иным видам корыстно-насильственных преступных деяний статистическая отчетность МВД Украины демонстрировала «устойчивое» снижение, хотя и с некоторым замедлением его темпов в отдельные годы. Полагаем, что статистика в то время скорее отражала состояние учетно-регистрационной дисциплины соответствующих подразделений МВД, чем действительный уровень преступности несовершеннолетних в стране. Поэтому в течение значительного промежутка времени по всем корыстно-насильственным преступлениям, совершенным подростками, наблюдается якобы позитивная тенденция снижения их уровня.

Одновременно как негативную в развитии всей преступности несовершеннолетних и ее корыстно-насильственной части следует расценивать тенденцию,